

УДК 007:304:070.23 (1-25) (477.82) "1989-1991"

Оксана Теребус – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Регіональна волинська преса і громадська думка в 1989–1991 роках (за матеріалами обласних газет «Радянська Волинь» та «Молодий ленінець»)

У статті зроблено спробу проаналізувати роль і місце волинських регіональних газет «Радянська Волинь» та «Молодий ленінець» у формуванні громадської думки жителів області в період 1989–1991 років. Розглянуто тематику та проблематику матеріалів, поданих в газетах, які стосувалися політичного та суспільного життя краю. Автор звернув увагу на особливості висвітлення тих чи інших тем журналістами видань.

Ключові слова: обласні газети, рубрики, журналісти, мітинги, громадська думка.

Постановка наукової проблеми та її значення. У другій половині 80-х р. ХХ ст. в політичному житті Радянського Союзу починаються зміни, пов'язані зі зміною курсу держави на гласність, перебудову та свободу слова. Завдяки гласності через ЗМІ стало можливим розкривати негативні сторони тоталітарного режиму в країні. На противагу правлячій Комуністичній партії в Україні з'являється опозиційний Народний рух.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Досліджень проблем регіональної преси в українському журналістикознавстві є чимало. Одні науковці досліджували особливості впливу ЗМК на формування громадської думки, інші – формування іміджу, окремі – особливості регіональної преси. Волинська преса розглядалась у працях І. Павлюка, В. Денисюка, Б. Стельмах, А. Митко та інших дослідників. Проте роль регіональної преси у формуванні громадської думки не досліджувалась.

Мета статті – проаналізувати роль і місце волинських регіональних газет «Радянська Волинь» та «Молодий ленінець» у формуванні громадської думки жителів області в період 1989–1991 років.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Організаційну роботу з формування Народного руху на території України проводила Українська Гельсінська спілка. «Наприкінці 1988 року в середовищі творчої інтелігенції, передусім членів СПУ та працівників Інституту літератури АН УРСР, зароджується ідея створення народного руху в Україні» [10, с. 41]. Ця ідея отримала підтримку серед інтелігенції, а поступово й серед громадськості.

Проект Програми Народного руху України за перебудову обговорювався за участі партійних комітетів, які офіційно підтримували проголошений курс на демократизацію суспільства. Проте партійні функціонери будь-що прагнули не втратити контролю над «неформальними організаціями» [10, с. 43]. Щоб призупинити небажані дії, радянське керівництво проводило «антирухівську кампанію», широко використовуючи засоби масової інформації. Навіть було прийнято Інструкцію «Про роботу по протидії спробам створення так званого Народного руху України за перебудову» [9]. Цією Інструкцією партійне керівництво зобов'язувало редакції газет всіх рівнів, обласні телерадіокомітети друкувати матеріали, листи, відгуки, рішення та резолюції громадських організацій щодо проекту Програми Народного руху. Відповідно до цієї Інструкції всі обласні партійні видання повинні були друкувати матеріали негативного змісту про націоналістичні настрої в державі. Також потрібно було час від часу згадувати про досвід народних рухів у прибалтійських республіках. Проте свідомість, громадянська позиція населення СРСР, в тому числі й України, починає змінюватись. З метою підтримки української мови у 1983 році створюється Товариство української мови імені Т. Шевченка, головою якого було обрано Д. Павличка, 1987 року у Львові створюється Товариство Лева, метою якого був розвиток громадянського суспільства та участь у процесах національного відродження, Товариство «Меморіал» тощо. Активізується громадськість, набирають обертів мітинги, пікети, страйки.

У західних областях України Народний рух користувався значною підтримкою. І тому місцеві комітети партії посіли «антирухівську кампанію». На Волині цю роботу проводили «в контексті боротьби з проявами «українського буржуазного націоналізму» [10, с. 58]. За вказівкою комітетів партії в обласній та районній пресі почали з'являтися листи «трудящих» з осудом Проекту Програми НРУ» [10, с. 58] та матеріалами, в яких розвінчувалися злочини націоналістів.

На сторінках «Радянської Волині» – органу Волинського обласного комітету Комуністичної партії України та обласної ради народних депутатів – під рубриками «На перехресті думок», «Життєва позиція», «Тема для роздумів», «Правда про націоналізм», «Думки вголос», «Прошу слова» та інших з'являється велика кількість різних матеріалів (авторські статті, повідомлення, листи, звернення тощо).

У першій половині 1989 року, під час обговорення Проекту Програми НРУ, було надруковано кілька резонансних матеріалів, зокрема велика стаття С. Пирожка «Піна» (10.02.89.) про В. Чорновола. Автор з негативного боку перераховує регалії та заслуги нещодавно (1988) року звільненого політв'язня, аудиторію тих, на кого на Волині він розраховує. Також С. Пирожко вводить у свою статтю гнівний лист у редакцію про націоналізм, використовує офіційні довідки, спогади, свідчення з радянських архівів не на користь В. Чорновола. Ця стаття викликала широкий резонанс серед читачів. Майже рік редакція друкувала в різних рубриках відгуки читачів, здебільшого обурливі, гнівні.

Часто на сторінках газети фіксуємо матеріали, в яких засуджується Проект Програми НРУ («Не для користі справи», «Участь у перебудові, а не в «Рухах», «Слухати, щоб чути» та інші). Є й відгуки читачів, в яких вони позитивно відгукуються щодо діяльності Національного руху України за перебудову, підтримують позиції, просять редакцію надрукувати Проект Програми («Треба вислухати всіх», «Слухати, щоб чути» та ін.). Авторами як позитивних, так і негативних матеріалів є люди різних професій, різних соціальних станів, люди старшого покоління та молодь.

М. Тиский, кандидат історичних наук, людина, яка стояла біля витоків становлення Народного руху України за перебудову, очільник Волинської регіональної організації НРУ (1989–1990 рр.), лідер обласної організації Демократичної партії України (1990–1995 рр.), у працях «Весна тривог і надій» (1999), «Історія виникнення Народного руху України на Волині» (2001) та «Народний рух України: становлення Волинської регіональної організації» (2009) відслідковує процеси, які відбувалися в Україні та на Волині в ці роки. Він підкреслює, що процеси, які почалися на Волині та в інших місцях, відбивають події в багатьох республіках Союзу. Проте в 1989–1990 роках відбуваються вибори до Рад всіх рівнів і серед кандидатів у депутати вже зустрічаються демократично налаштовані люди, які не мають тісних зв'язків з партією, не байдужі до долі країни.

У липні 1989 року в країні прокотилась хвиля страйків шахтарів, в тому числі страйкували й шахтарі Нововолинська, про що повідомив читачів «Радянської Волині» 26 липня О. Зінченко, власний кореспондент газети. 23 та 30 липня в Луцьку на Замковій площі пройшли мітинги. Як згадує М. Тиский, до Луцького міськвиконкому було подано заяву про те, що «згідно постанови ЦК КПРС «Про увіковічення пам'яті жертв репресій періоду 30–40-х років і початку 50-х років» просимо дозволити провести мітинг-реквієм громадськості м. Луцька 23 липня 1989 р. з 15 до 18 год...» [8, с. 31]. Проте влада дозволу на проведення мітингу не дала і він проходив сумбурно та неорганізовано. Метою мітингу було провести мітинг-реквієм по жертвах сталінізму, згадати розстріляних в'язнів у Луцькій тюрмі 1941 року.

В обласних газетах «Радянська Волинь», «Молодий ленінець» з'явилася інформація про ці мітинги, про настрої, які на них панували, про присутніх, виступаючих тощо. Автором статті у «Радянській Волині» був В. Лис, а стаття називалась «Пристрасті навколо мітингу». Журналіст пише, що «пристрасті навколо мітингу не вщухають і досі, обростаючи різними чутками» (9.08.89.), бо стаття з'явилася майже через два тижні після мітингів. Він досить детально описує події 23 та 30 липня, пояснює, які були виступи, хто виступав, і закликає читачів об'єктивно відноситись до правди та подій (мається на увазі розстріл в'язнів Луцької тюрми в липні 1941 року), а також об'єктивно оцінювати сучасні події. Організаторам заходу закидалися обвинувачення в націоналізмі, а автор зауважив, що у мітингах НРУ «нічого націоналістичного» немає, а лише розвінчуються сталінські злочини.

Варто зауважити, що статті В. Лиса, опубліковані протягом серпня 1989 року «Пристрасті навколо мітингу» (9.08.89), «Суперечливі враження» (23.08.89), «Уроки мітингової демократії» (25.08.89) досить об'єктивні, ґрунтовні, виважені, добре аргументовані, закликають читачів мислити, робити висновки.

Інші за змістом та аргументацією статті В. Штинько, завідувача ідеологічним відділом газети «Радянська Волинь». «Розмова після з'їзду НРУ» (15.09.89), «Від мітингування до конкретних

справ» (26.09.89) та інші публікації інколи мають зневажливо-іронічний зміст, автор не шкодує епітетів та метафор, висвітлюючи події на Волині, пов'язані з мітингами, зборами місцевого осередку НРУ та установчого з'їзду НРУ тощо. Журналіст на сторінках газети в рубриці «Огляд громадської думки» наводить різні думки людей про Народний Рух, хоча переважають негативні.

Також активно висвітлювалось життя області та республіки на сторінках газети «Молодий ленінець». У рубриках «Молодіжний експрес», «Твоя життєва позиція», «Сьогодні буде...», «На перехресті думок», «Тема для роздумів» та інших редакція друкувала зокрема й матеріали, що відбивали події, пов'язані з Народним рухом – «Маніфест політичних вимог: на кого він розрахований» (18.03.89), «Не диктувати свою волю...» (31.03.89), «Час покаже» (2.09.89), «Об'єднати зусилля на захист перебудови» (30.09.89), «Від лозунгів – до діла» (30.09.89) та інші. Це були як журналістські матеріали, так і листи читачів, оглядачів, експертів.

Досить часто на сторінках газети в різних рубриках виступав викладач Луцького педінституту П. Кралюк. Його матеріали мали примирливо-нейтральний характер. В них автор закликав до взаєморозуміння, вираженості оцінок, пояснював з історичного боку різні події та явища. Поряд з такими статтями часто на сторінках газети можна було зустріти гнівні виступи партійних та комсомольських працівників. А серед журналістських найчастіше зустрічались матеріали В. Сидько та В. Галій, в тому числі й про мітинги на Замковій площі 23 та 30 липня 1989 року.

Упродовж 1990 року кількість публікацій з вищезазначених тем у центральних обласних газетах не зменшується. Цього року проходили вибори до Рад усіх рівнів, від союзних до районних. Кандидатури депутатів, їхні програми широко обговорювались, в тому числі й на сторінках преси. До списків кандидатів у депутати потрапили й демократично налаштовані представники НРУ у Волинській області.

Газета «Радянська Волинь» на своїх сторінках й далі друкує різного роду матеріали з життя області та країни. Треба віддати належне редакції, що існує хоч якийсь досить незначний, проте баланс, між різними думками та поглядами. 3 січня в газеті було надруковано матеріал (своєрідну програму) «За що виступає «Справедливість», в якому йдеться про створення в Луцьку ініціативної групи товариства «Справедливість». Ініціативна група звернулася до волинян з відозвою до боротьби з корупцією, бюрократизмом та іншими негативними явищами нашого суспільства та часу. Реакція на цю публікацію не забарилась: 21 січня в рубриці «Думки вголос» (дискусія читачів «Радянської Волині» з актуальних питань перебудови), редакція надрукувала матеріал С. Бородуліна, члена Спілки журналістів СРСР, учасника Великої Вітчизняної війни, в якому автор запевняє аудиторію про голі гасла й ідеї товариства, і взагалі всіх новостворених партій та об'єднань, та закликає їх всі вступити з владою у діалог, підкреслюючи керівну роль партії. У цьому ж номері газети вміщено цікаву, як на нашу думку, інформацію від волинського Товариства української мови ім. Т. Шевченка «Допоможуть члени товариства». Автори, виходячи з вимог нового Закону про мови в УРСР, пропонують громадськості, керівникам різних установ та організацій, допомогу у вирішенні мовних проблеми при оформленні різних документів. В замітці вказано контакти заступника міського Товариства І. Чернецького.

Тема мітингів та демонстрацій залишилась актуальною в пресі й надалі. У січні 1990 року було вирішено святкувати День соборності України. Представники демократичних сил вирішили об'єднати «живим ланцюгом» Схід та Захід. Волиняни під керівництвом членів НРУ, і навіть за сприянням мера міста Луцька Ф. Кривицького, як свідчить у своїй монографії «Весна тривоги і надій» М. Тиский, взяли в цій акції активну участь.

По приїзді в Луцьк, згідно з планами членів НРУ, передбачалось проведення живого ланцюга від Київського майдану до Замкової площі. Свідком цієї події став журналіст «Радянської Волині» В. Лис. У матеріалі «Прагнення до єдності» (24.01.90.) він каже, що «Прагнення до єдності не лише всіх українських земель, а й людей різних поглядів і життєвих позицій засвідчили події, що відбулися минулої неділі в Луцьку». Автор подає звіт про мітинг на Замковій площі, цитує виступаючих, наводить історичні факти про 21 січня, зокрема на початку статті дає пояснення терміну «соборна Україна», що активно почав вживатися.

Мітингові пристрасті не полишали шпальт газети, матеріали періодично з'являлись, вони були різного авторства. Найбільш об'єктивними, поміркованими залишались публікації В. Лиса «Прагнення до єдності» (21.01.90.), «Будувати мости, а не копати окопи» (28.02.90.), «Далі будуть

справи?» (8.04.90.), «Два мітинги і маївка» (2.05.90.), «Діалог глухого з німим?» (5.09.90.) та ін. Спокійнішими та виваженишими стали матеріали В. Штинько («Знову мітингові пристрасті» (20.02.90.), «Нелегкі уроки демократії» (27.02.90.) та ін.).

Фіксуємо матеріали, присвячені історії України, її символіці. Такі публікації викликають полеміку, з'являються цікаві дискусії з історії української символіки, кольорів тощо. Наприклад, ще у жовтні 1989 року було надруковано статтю П. Боярчука, власного кореспондента газети «Чому противиться пам'ять» про символіку України та її кольори. До цього матеріалу не раз повертається редакція, друкуючи різні відгуки читачів у рубриці «Повертаючись до надрукованого», де автор, заглиблюючись в історію, дає цікаві й обґрунтовані пояснення та відповіді.

Цікавим є той факт, що на зміну матеріалам про злочини бандерівців все більше з'являється матеріалів з історії України, Волині, Луцька, районних центрів тощо, а також дискусії щодо назв вулиць, їх історії, перейменувань та ін. Авторами таких матеріалів виступають науковці, історики, журналісти, зокрема є досить багато матеріалів краєзнавця В. Пясецького.

Багато роздумів як журналістів, так і читачів стосовно перебудови, ролі партактиву в демократичних процесах, програм та положень різних партій, об'єднань та організацій друкуються на сторінках газети у рубриках «Повертаючись до надрукованого», «Думки вголос», «В полоні пристрастей», «Читач продовжує розмову», «Огляд громадської думки», «Дискусії з опонентами», «Колонка Андрія Бондарчука», «На ґрунті демократії». Читачі газети мали змогу зі сторінок газети отримувати різноманітні матеріали з актуальних питань. Також позитивним є те, що редакція прислухалась до своєї читацької аудиторії, яка неодноразово наголошувала, що, виходячи зі змін, які відбуваються в державі, газету потрібно перейменувати або вказати, що вона вже не є органом обкому партії. 13 жовтня на першій сторінці «Радянської Волині» зазначалось, що це – обласна громадсько-політична газета, з чого й видно двосторонній зв'язок газети з аудиторією.

Не відставала від своєї старшої сестри й газета «Молодий ленінець». Редакція також відреагувала на численні прохання своїх читачів й 3 листопада 1990 року була перейменована на «Молоду Волинь» – газету Волинської обласної організації ЛКСМУ. У рубриках «Життєва позиція», «На перехресті думок», «Молодіжний експрес», «Позиція» та ін. піднімаються питання, що хвилюють суспільство. Серед журналістів, які готують матеріали про зміни в різних галузях життя, про політичне життя Волині та України, про молодіжні проблеми тощо В. Данилюк, В. Сидько. В. Лис та ін. Зустрічаються й матеріали за підписами посадових осіб різних рангів (наприклад, О. Середюк, директор міжгосподарського музею історії сільського господарства Волині), членів громадських організацій (С. Миронюк, член Крайового Проводу Волинської філії СНУМу), також чи не в кожному номері зустрічаються як позитивні, так і негативні відгуки про події робітників, інтелігенції, учасників війни тощо. Практично в кожному номері газети друкуються матеріали про діяльність НРУ та молодіжних рухів і результати їхньої діяльності. У номері за 3 березня в рубриці «Позиція» у статті «Бунт на кораблі, який хитається?» В. Данилюк порівнює область з кораблем «... корабель «Волинь» продовжує плавання... Але недавні шторми показують, що, коли не позбавитися довжелезних пропагандистських щогл, які своїми обвислими вітрилами лише розхитують розтривожене судно, може статися катастрофа...».

Однак, було зрозуміло, що партійні чиновники не припиняють контроль над ЗМІ. Проте, це було робити все складніше. Бо поряд з офіційними обласними виданнями почали виходити незалежні газети («Вільна думка», «Репортер», «Народна трибуна» та ін.), орієнтовані на різних читачів – громадські та суспільно-політичні, незалежні, інформаційні вісники тощо, політичні, релігійні, рекламні тощо. Часто це були приватні видання, над якими контроль був неможливий.

Відбулися зміни й у подачі ЗМІ інформації. Партійна цензура значно послабшала, теми вже не спускалися зверху, що давало журналістам свободу у висвітленні заборонених до того часу тем. Показовим стало те, що з травня 1990 року почалася трансляція засідань Верховної ради України. Це дозволило глядачам чути виступи представників різних політичних поглядів. Згодом почалися трансляції у прямому ефірі засідань обласних, районних та міських рад народних депутатів.

У 1990–1991 роках країна перебувала у важких політичних та економічних умовах. Все частіше, після того як 16 липня 1990 року Верховною Радою УРСР було підписано Декларацію про державний суверенітет України, з різних трибун звучали заклики до відділення її в самостійну державу, над державними будівлями з'являлися жовто-блакитні знамена. Все це показувало, що

Україна обрала демократичний шлях розвитку, свободу слова, незалежність ЗМІ, що, в свою чергу, спонукало до формування нової свідомості, громадської думки та нових поглядів на тогочасні реалії.

Висновки. Обласні газети «Радянська Волинь» та «Молодий лєнінець» були центральними на Волині, мали великий наклад, а також мали великий вплив на своїх читачів. В суспільстві відбувались політичні зміни, почали проходити мітинги та страйки, чого раніше не було. Змінились гасла. На зміну партійним гаслам прийшли заклики до засудження бюрократизму, хабарництва, пропагувались демократичні шляхи розвитку суспільства. Громадськість реагувала на всі ці події, особливо це було помітним з публікацій читацьких листів у різних рубриках газет, дискусіях та полеміках. Також був помітний зв'язок газет зі своєю аудиторією у зв'язку за змінами, які відбулися в 1990 році (перейменування «Молодого лєніця» на «Молоду Волинь» та «Радянська Волинь» – обласна громадсько-політична газета). Це дало можливість редакціям втримати своїх читачів і в подальшому змінити свою політику.

Література

1. Митко А. Засоби масової комунікації та імідж влади : регіональний аспект / А. Митко. – Луцьк : ПП Павлюк В.П., 2010. – 244 с.
2. Молодий лєнінець. – Луцьк, 1989.
3. Молодий лєнінець. – Луцьк, 1990.
4. Молодий лєнінець. – Луцьк, 1991.
5. Радянська Волинь. – Луцьк, 1989.
6. Радянська Волинь. – Луцьк, 1990.
7. Радянська Волинь. – Луцьк, 1991.
8. Тиский М. Весна тривоги і надій / М. Тиский. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 1999. – 168 с.
9. Тиский М. Історія виникнення Народного Руху України на Волині / М. Тиский. – Луцьк : Ініціал, 2001. – 256 с.
10. Тиский М. Народний рух України: становлення Волинської регіональної організації / М. Тиский. – Луцьк : Твердиня, 2009. – 212 с.

Теребус О. Л. Региональная волинская пресса и общественное мнение в 1989–1991 годах (за материалами областных газет «Радянська Волинь» и «Молодой лєнінец»). В статье сделано попытку проанализировать роль и место волинских региональных газет «Радянська Волинь» и «Молодой лєнінец» в формировании общественного мнения жителей области в период 1989–1991 годов. Рассмотрено тематику и проблематику материалов, напечатанных в газетах, которые касаются политической и общественной жизни края. Автор обратил внимание на особенности освещения тех или иных тем журналистами изданий, обратил внимание на элементы объективности и субъективности подачи информации. Проанализировано рубрики, в которых чаще всего редакции названных газет печатали письма читателей и их отзывы на общественно-значимые события. За публикациями в газетах можно отследить заказные материалы, материалы, содержание которых редакция не разделяет. Исходя из тех материалов, которые подавались как письма читателей (деятельность Народного руха Украины, роль и место партии в жизни общества, история Украины, общественные организации, символика), можно сказать, что общественности не безразлична судьба страны.

Ключевые слова: областные газеты, рубрики, журналисты, митинги, общественное мнение.

Terebus O L. Volyn Regional Newspapers and Public Opinion in 1989–1991 (on the Materials of Regional Newspapers «Radianska Volyn» and «Molodyi Leninets»). This paper attempts to analyze the role and place of Volyn regional newspapers «Radianska Volyn» and «Molodyi Leninets» in the formation of public opinion of residents of the area during the 1989-1991s. Themes and issues concerning the political and social life of the region and presented in the newspapers have been considered. The author draws attention to the features of covering certain topics by journalists, as well as drawing attention to the elements of objectivity and subjectivity in way of information presentation. The author has analyzed a lot of columns, in which newspapers editors published readers' letters and their comments on social and important events. Publications enable tracking ordered materials, i.e. the ones, the content of which editors do not approve. Moreover, based on the materials presented as letters from readers (People's Movement, Ukraine, role and place of a party in the society, history of Ukraine, public organizations, symbols, etc), there arises the conclusion that the public cares about the future of the country.

Keywords: regional newspapers, columns, journalists, meetings, public opinion.

Адреса для листування: o_tereb@ukr.net